

Lezing: Kleine geschiedenissen van Dussen in de Dussenaar op donderdag 28-03-2019

Met Arent de Grote op veldtocht in 1396.....	3
Munsterkerk, zoektocht naar verdwenen dorp	5
Uitverkoop van Muilkerk in 1815	7
Met de VOC naar de Oost.....	9
Tumult aan de Korn (1929).....	11
‘Teering en neering’ in de Krekeldraai (1847-1986).....	13
PAUZE	19
De touwslagerij aan de Molenkade (1836-2011)	19
Gevolgen graven van Bergsche Maas (1888-1892)	24
Volksfeest met jubileum burgemeester Snijders (1921).....	26
Tragiek van de raadhuisramp in mei 1945	30
Wederopbouw en uitbreiding (1945-1960)	34

1. Lezing 'Kleine geschiedenissen van Dussen'

Kleine geschiedenissen van Dussen, dames en heren.

Bart van Loo omschrijft geschiedenis in zijn boek *De Bourgondiërs* als volgt: 'Dit is het ware leven, dikke boeken lezen die eeuwenoude gebeurtenissen nieuw leven inblazen, in de huid van iemand anders kruipen, emotie en spanning ondergaan en tegelijkertijd wat bijleren. Tenslotte zijn we zelf de vrucht van het verleden.'

Op de achterzijde van deel I van *Kleine geschiedenissen* staat:

microgeschiedenis van het dorp, de buurt, het bestuur, de inwoners, hun werk, vermaak en aansprekende gebeurtenissen.

De verhalen beschrijven dus geen wereldschokkende zaken, juist niet! Kleinschaligheid is troef. Het gaat uitsluitend over gewone dagelijkse dingen, die echter destijds in het dorp wel voor enige reuring zorgden.

Centraal staan de inwoners van Dussen van toen.

Zij zijn de hoofdrolspelers in *Kleine geschiedenissen van Dussen*.

En waar kunnen we 'geschiedenissen van Dussen' nou beter mee beginnen dan met het Kasteel?

Met Arent de Grote op veldtocht in 1396

2. Inleiding Altens eerste gemeenschappelijk veldtocht

Stelt u zich voor. Geen jaarlijkse blauwe envelop meer in uw brievenbus. In plaats daarvan kan er wel worden aangebeld door de burgemeester of de wethouder met de boodschap. 'Volgende week verzamelen bij De Dussenaar want we gaan die Friezen een lesje leren. Breng je pikhouweel en hakbijl mee'. Dat was namelijk de praktijk in de veertiende eeuw.

Ongeveer halverwege tussen de kerken van Munsterkerk en Muilkerk lag aan de rivier De Duse het Kasteel. Het werd bewoond door het geslacht Van der Dussen. Zij waren ambachtsheer van Heeraartswaarde. Pas in 1474 werden zij ook ambachtsheer van Munsterkerk.

3. Het kasteel (huys en veste) van Geertruidenberg

De oorsprong van Kasteel Dussen dient gezocht te worden in de voortdurende strijd tussen Holland en Brabant, waarbij de spanningen in dit grensgebied soms hoog opliepen.

Op de grens van Brabant en Holland, werd in 1330 op aangeven van de hertog van Brabant door Jan VI van Heusden een versterkte toren gebouwd, een donjon. Deze werd opgetrokken om in het grensgebied Brabants tegenwicht te

bieden tegen de Hollandse sterkte die enige jaren eerder in Geertruidenberg was gerealiseerd.

4. *De donjon van de burcht Altena bij Almkerk*

Zo ontstond kasteel Dussen, van oorsprong een grote vierkante woontoren met muren van drie meter dikte, berekend op het weerstaan van op dat moment in gebruik zijnde oorlogstuig.

5. *Geslacht Van der Dussen (Jan II en Arent II de Grote)*

Jan III van der Dussen was zeer waarschijnlijk de eerste bewoner van de woontoren; hij werd onder de Brabantse adel vermeld. Zijn broer Claes I van der Dussen volgde hem op maar werd later weer tot de Hollandse adel gerekend. Praktische overwegingen noopten de Van der Dussen's om wel eens van kamp verwisselen.

Claes I van der Dussen werd in 1356 opgevolgd door zijn zoon Arent II. Deze Arent was niet de eerste de beste. Naast ridder werd hij ook een invloedrijk bestuurder. Het leverde hem de bijnaam Arent de Grote op.

In 1387, op het toppunt van zijn macht en aanzien, werd hij baljuw van Zuid-Holland en kreeg hij toestemming om de donjon in Dussen uit te breiden tot een echt slot.

6. *De donjon van Dussen verbouwd tot kasteel in 1387*

Hij verkocht daarvoor de Grote Polder (de huidige Oranjepolder bij Hank) aan de Kartuziers in Geertruidenberg. De vrouw van Arent van der Dussen was blijkbaar behoorlijk in haar sas met de verkoop, want zij bewilligde niet alleen de verkoop, maar deed dat 'met lachende monde ende met drooghen oogen,' zo werd in het overdrachtsverslag opgetekend.

Ondertussen was Arent II ook baljuw van Zuid-Holland geworden.

7. *Bladzijde uit het Wapenboek van Beyeren*

In de periode 1396-1401 ondernam Albrecht van Beieren drie grote veldtochten en één kleinere expeditie naar Friesland.

In 1396 landde de graaf bij Kuinre en versloeg hij de Friezen bij Schoterzijl. Arent II van der Dussen nam met 2 zonen Claes en Floris en 10 manschappen deel aan deze verovering van Oost-Friesland (het huidige Friesland).

8. *Burcht Werkendam*

Behalve Arent waren ook van de partij zijn geburen: Herbaren van Riede van de Burcht Werkendam

9. Het oude kasteel van Meeuwen

En Jan van Drongelen van kasteel Meeuwen, en niet te vergeten Willem van Oostervant van de kasteel-motte te Almkerk.

10. 'Wilde kenau' toont achterwerk aan boogschutters

De Hollanders werden echter warm ontvangen door de Friezen toen ze bij Kuinre aanmeerden. Onder de Friezen bevond zich ook een strijdlustige kenau.

Gekleed in een blauw laken, snelde ze blind van woede voorwaarts naar de schepen met de Hollanders. De vijand tot op boogschotafstand genaderd, draaide zij zich om, trok haar kleren omhoog, en toonde haar ontblote achterste, daarbij in het Fries schreeuwend: 'Zoek daar je welkom!'.

De oproep van de vrouw werd met een regen van pijlen beantwoord. Verscheidene ridders sprongen in het water en joegen met getrokken zwaarden achter de goddeloze vrouw aan, haalden haar spoedig in, en sneden haar in duizend stukjes..... Zo, dames en heren, de toon is gezet!

Munsterkerk, zoektocht naar verdwenen dorp

11. Inleiding over verdronken dorp Munsterkerk

12. Fictieve weergave van Munsterkerk van schilder Frans Verbunt

Althans, zo zou het er uitgezien kunnen hebben, afgaande op oude documenten en de literatuur.

Het lag aan De Dusse, hemelsbreed niet ver van Muilkerk, was onderdeel van de graanschuur van Holland en de heer van Munsterkerk, Willem van Wijtvliet, had er destijds met instemming van de plaatselijke geestelijke een college van twaalf kanunniken gesticht, waarbij hun inkomsten gefinancierd werden door goederen die Wijtvliet had ingebracht.

Je ziet dat allemaal terug op dit schilderij, plus nog was andere zaken zoals een waterput, een aanlegsteiger voor schepen, een smidse en natuurlijk de traditionele herberg. De graanmolen van Munsterkerk (in Dussen Binnen) en het Munsterkerkse veer van Grondwilligen (over de Maas?) zijn dan weer niet afgebeeld.

13. Huidige kaart van ZHP met Munsterkerk

De kerk van Munsterkerk stond in de huidige Zuid-Hollandse Polder, aan de Oude Straat. We weten dat aan de hand van verklaringen, oude kaarten en perceelsnamen.

In een akte uit 1634 van de Grafelijkheidsrekenkamer, verklaarden schout en heemraden van Dussen, waaronder ook mijn stamvader Gerrit Janszoon Lensvelt over Munsterkerk **'dat ook buijten dijcks gestaen heeft de parochiekercke van munsterkerk ende dat soo wij altijd gehoort hebben, op seker stuk lands tegenwoordelijk sijnde wijland genaemt het kerkckhof.'**

Midden 17de eeuw werden plannen gemaakt de buitendijkse aan- en opwassen te omdijken. Daarvoor werd het gebied door de landmeters bemeten en in kaart gebracht.

14. Kaart Zuidhollandsche Polder uit 1669 van De Roij en Van Nispen

Op de kaart van De Roij en Van Nispen is het perceel *Het Kerckhof* ingetekend. Met ten westen daarvan ook nog een perceel genaamd *Kerckelant*. Ook op de kaart: de *Kerksteegh* een verbindingsweg tussen de Oude Straat en de Nieuwesteeg.

15. Het Laarhuisje (1874-1960) aan de Oudestraat.

In diezelfde omgeving aan de Oude Straat, liet de gemeente Dussen twee eeuwen later, in 1872, een algemene begraafplaats aanleggen. In 1874 werd het kerkhof opgeleverd compleet met omplanting en een baarhuisje (Laarhuisje). Dat daar een kerkhof kwam, had vermoedelijk te maken met de oude begraafplaats van Munsterkerk in die buurt.

Bij het samenstellen van de erfgoedkaart (in 2011) werd een grondboring gezet aan de Oude Straat. Daarbij werden opmerkelijk veel fragmenten aardewerk aangetroffen, die dateren van vóór de St. Elisabethsvloed. In de boring werden eveneens afzettingen van de Dussense stroomrug aangetroffen.

16. Magnetometingen op Het Kerkhof en Kerckelant

Op twee locaties aan de Oude Straat zijn vervolgens magnetometingen uitgevoerd. Die toonden in beide gevallen aan dat er inderdaad fundatieresten aanwezig zijn.

Uitverkoop van Muilkerk in 1815

17. Inleiding over de veiling in Breda

18. Schilderij van het vooroorlogse Muilkerk

Dit is het centrum van het oude Muilkerk in Dussen Binnen. Deze vooroorlogse afbeelding toont onder meer: de notarispraktijk van Rietra, de marechausseekazerne, de hervormde kerk, het winkeltje van Hagoort, de openbare school met schoolhuis, en de hervormde pastorie.

Tot begin 19de eeuw was de Heer van Muilkerk hier de baas. Hij had er ook flink wat eigendommen die voornamelijk gelegen waren langs de noordzijde van de Voorstraat in het Binnen, tussen het kasteel en de Baan.

19. Marechausseekazerne met hervormde kerk.

Bij de kerk lag oorspronkelijk de zogenaamde Adriaen van Herlaarhoeve of Ridderlijke Hofstad (ridderlijk goed). Het vormde de uitvalsbasis voor de ambachtsheer al woonde hij er zelf niet.

Bij de aankoop in 1772 door ambachtsheer Dirk Elemans werd dit goed omschreven als een huis met ruim 46 morgen land.

20. Huis van Adriaan Eland in Dussen Binnen (Ponsenhoeve)

Behalve de Adriaen van Herlaarhoeve behoorden ook de Ponsenhoeve, ten oosten van de Rutensteeg, en gedeeltes van andere hoeves en werven, allen gelegen in het Noordeveld, tot het domein van de ambachtsheer.

Waarschijnlijk gedwongen door financiële problemen begon Elemans in 1806 diverse percelen land in Muilkerk te verkopen. Na zijn overlijden, in 1807, zette zijn weduwe, Maria de Sel, dit beleid voort.

21. Aankondiging van de publieke verkoop van Muilkerk

Nadat in 1812 ook de weduwe van Dirk Elemans was overleden, werd haar nalatenschap geveild. Deze veiling werd eind 1814 in aankondigingen in de kranten nader omschreven in 19 verschillende kopen of kavels.

Samenvattend: Twee huizen, ongeveer 44 morgen land in Dussen voornamelijk in Muilkerk maar ook in de Zuidhollandsche polder, op Den Hill en in Den Duijl. De heerlijkheidsrechten met de titel Heer van Muilkerk werden afzonderlijk te koop aangeboden.

22. Koffijhuis Peebergh op de Grote Markt in Breda

Tijdens twee zittingsdagen vond in Koffijhuis Peebergh naast het Raadhuis op de Grote Markt in Breda de publieke verkoop plaats.

De verkoop moet in Dussen de nodige reuring teweeg gebracht hebben. Een flink aantal notabelen uit Dussen reisden namelijk af naar Breda.

23. De diligence van Van Gend en Loos naar Breda

Daarvoor namen ze hun koets of sjees, maar de diligence van Van Gend & Loos is ook mogelijk, of ze gingen te paard. In ieder geval voerde hun reis over de gloednieuw aangelegde Straatweg, richting het zuiden, naar Breda.

24. De Straatweg bij Hank

Ondanks de nieuwe weg toch best wel een hachelijke onderneming waarbij het veer over de Oude Maas bij Keizersveer en dat over Donge in Raamsdonksveer genomen moest worden.

25. Keizersveer over Oude Maas vanaf 1815 met Jan Baas als veerman

En dat in de winter van 1815 waarvan bekend is dat die behoorlijk streng was met vanaf de tweede helft van januari flinke vorst en vrijwel dagelijks sneeuwval; de Maas trad dat jaar maar liefst vijf keer buiten zijn oevers.

26. De roerige jaren 1813-1815

Bovendien moest de slag bij Waterloo nog plaatsvinden maar waren er al wel veel internationale troepenbewegingen omdat de ontsnapte Napoleon inmiddels een troepenmacht aan het opbouwen was in Frankrijk.

Daarnaast zal het bestuurlijk ook een chaotische periode zijn geweest. Toch weerhield dat de Dussenaren er niet van om naar Breda af te reizen.

De Ridderlijke Hofstat of Adriaen van Herlaerhoeve werd door Arnoldus Heijmans de korenmolenaar uit Dussen Binnen aangekocht.

P.J. Sprangers van de hoeve naast het kasteel deed uitstekende zaken en verwierf meerdere percelen achter zijn boerderij, maar ook Heijmen de Rooij en burgemeester Stael waren succesvol. Mathijs Janse Kamp, Adriaan Eland en Pieter Roubos, waren voor niets afgereisd, hun biedingen werden door Sprangers overboden. Hendrik van Kooten legde beslag op een perceel op Den Hill. Abraham van Dijk, Bernardus van Horsigh en Antonius Jacobus van der Pluijm moesten genoeg nemen met een perceel in Den Duil.

27. Jonkheer Ernst Berg, ambachtsheer van Muilkerk, en zijn gezin.

De ambachtsheerlijkheid zelf werd voor de lieve som van 20 mille, wel haast het dubbele van de getaxeerde waarde, aangekocht door een rijke Amsterdamse bankier, Otto Willem Johan Bergh; vooral voor de bijbehorende titel 'Heer van Muilkerk'.

Met de VOC naar de Oost

28. Inleiding over met de VOC naar de Oost

De Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) werd opgericht in 1602. Er waren zes bestuurlijke en administratieve eenheden: de Kamers. Het hoogste gezag van de VOC berustte bij de Heren XVII, die door de zes Kamers werden gekozen. Met de komst van de Fransen en de Bataafse Omwenteling werd de VOC in 1795 opgeheven.

29. Aanmonsteren voor de VOC bij de Kamer van Middelburg

Aanmonsteren deed je bij een van die Kamers. 'Zielverkopers' waren het, die nieuwelingen lokten met kost en inwoning tot het tijd was om aan te monsteren en voor een scheepskist met uitrusting. De nieuwbakken matroos of soldaat moest dan wel een deel van zijn handgeld en ook de schuldbrief van de Compagnie afstaan. Toch zwichtten velen voor de verleiding. Ze hadden teruggekeerde zeelui in de herberg horen opscheppen over het vele geld dat er mee te verdienen viel en over de vrouwen in de Oost waarmee ze avonturen hadden beleefd. Oh la, la.....

Wat niet verteld werd, dat eenmaal aangemonsterd, een hachelijke reis wachtte. De leefomstandigheden aan boord waren onplezierig, het eten slecht, schipbreuk, ziekten en zelfs de dood lagen op de loer. De tucht aan boord was erg streng. In de Oost zelf was er gevaar voor besmettelijke ziektes; Batavia had niet voor niets de bijnaam 'het kerkhof der Europeanen'.

30. Aanmonsteringen uit de regio.

In de achttiende eeuw werd er in totaal 36 keer door een Dussenaar aangemonsterd op een VOC-schip.

LET OP! Meer uitleg geven bij deze afbeelding.

31. Matroos Adriaan Dirks uit Dussen vertrok met Sirjansland.

Adriaan Dirks was de eerste Dussenaar die in de achttiende eeuw als matroos bij de VOC-Kamer Middelburg aanmonsterde, op het schip Sirjansland.

De Sirjansland was een zogenaamd spiegelretourschip dat een grote lading kon vervoeren maar ook bewapend was met kanonnen. Het was gebouwd in 1691 op de VOC-werf in Middelburg en had een laadvermogen van 759 ton en een bemanning van 200-300 koppen.

32. Voorbeeld van VOC-schip, 2 x per jaar werd in konvooi vertrokken.

Het waren vooral jonge- en ongehuwde mannen die het avontuur zochten, op de loop gingen voor hun schuldeisers, of gewoonweg geen andere uitweg meer zagen om uit hun dagelijkse misère te geraken en in hun onderhoud te kunnen voorzien.

33. Vaarroute naar de Oost.

Het schip met Adriaan aan boord vertrok vanuit de Wielingen, de zuidelijke hoofdgeul naar de Westerschelde, met Gerrit Hendrikszoon als schipper. Men stak van wal in december 1700.

De Indiëvaarders koersten op de heenweg niet langs de Afrikaanse kust, dit om de tegenwind bij Senegal te vermijden. Men stak de Atlantische oceaan over om zo dicht mogelijk onder de Braziliaanse kust te blijven. Daar werden de gunstige passaatwinden opgepikt om naar het oosten te zeilen.

34. Tussenstop bij Kaap de Goede Hoop.

Op de uit- en thuisreis moesten de VOC-schepen verplicht aanleggen in De Kaap (de Goede Hoop). Het was de enige permanente vestiging van de VOC die niet als handelspost fungeerde, maar uitsluitend als verversingsstation en reparatieplaats voor gehavende schepen.

Na een verblijf van zestien dagen, vertrok het schip weer met bestemming Batavia. De zeilaanwijzingen van de Heeren Zeventien schreven ook voor om na Kaap de Goede Hoop zolang mogelijk de constante westenwinden te gebruiken om pas ten zuiden van Straat Soenda op noordelijke koers te gaan.

Daarbij voer men in de winter van het zuidelijk halfrond dicht onder de Australische kust langs. In de zuidelijke zomer hield men een wat ruimere afstand. De oostelijke koers werd nogal eens te lang aangehouden, waardoor kapiteins 's nachts de westkust van Australië pas opmerkten als ze er al op zaten. Het grote aantal wrakken van VOC schepen is daar dan ook opvallend.

35. Eindbestemming Batavia.

Batavia was het rendez-vous van de VOC, het centrale punt in het handelsnetwerk in Azië, stapelplaats en bestuurscentrum met het kasteel als

centrale plek. Vanaf hier werden de zeelieden ingezet op de intra-Aziatische vaart, handswerklieden waren actief bij de bouw en het onderhoud van de vestigingen en handelsposten en soldaten werden ingezet bij bewaking van de forten en ordehandhaving.

36.Deshima Japan, exclusieve Hollandse handelspost.

Die intra-Aziatische vaart voerde naar verschillende bestemmingen. Binnen de Indische archipel, voor specerijen, koffie en rijst, maar ook verder weg naar China waar thee, porselein en zijde werd ingekocht, Taiwan voor suiker, Japan voor edelmetalen en verfijnd porselein of naar Vietnam voor zijde. Maar ook meer westelijke bestemmingen werden aangedaan zoals Ceylon (Sri-Lanka), Siam (Thailand), Bengalen en Myanmar (Birma).

In totaal lieten achttien VOC-opvarenden uit Dussen het leven in de Oost. De helft dus. Wat je noemt een risicovolle baan. Bovendien was het grote geld van de handelsreizen van de VOC-vloot niet weggelegd voor de scheepsbemanning. Dat verdween in de zakken van de aandeelhouders en andere geldverstrekkers. Over eventuele avonturen van VOC-opvarenden met de vrouwen in de Oost, doen de geraadpleegde bronnen er wijselijk het stilzwijgen toe.

Tumult aan de Korn (1929)

37.Inleiding over tumult aan de Korn

Bijnamen zijn van alle tijden. In onze gemeente zijn vooral Hank en Veen erom bekend. Maar ook in de andere dorpen is het gebruikelijk. Soms zit er aan een bijnaam een heel verhaal vast. Ik heb er eentje voor u uitgelicht.

38.Een foto van een oud mortier (bomketel) in de Tower of London

Dit is een bomketel; een verouderde benaming voor mortiergeschut. Maar bomketel kan ook onderdeel zijn van een spreuk of zegswijze: *'hij heeft een geheugen als een kanonskogel en een keelgat als een bomketel'*.

Op het platteland was het vroeger gebruikelijk dat jongeren de avond voordat er werd aangetekend of ondertrouw gedaan, bij het aanstaande paar langskwamen voor het traditionele bruidsbier of schootbier. Daarmee werd de bruid als het ware vrijgekocht van de gemeenschap. Ter inleiding losten de jongelingen dan geweerschoten. In Brabant heette dit 'losschieten'.

Die traktatie op bruidsbier gold als een dure plicht. Nog in 1956 werd in Vessem, Noord-Brabant, bij een bruidegom die weigerde na het losschieten op bier te trakteren, de boel kort en klein geslagen.

39. Boerderij gebarricadeerd met boerenkarren

Marinus Teuling, zoon van Hendrik Teuling en Dirkje Boogaars, had in 1929 ook trouwplannen. Indachtig het advies van zijn vader **'dat je niet verder moest gaan vrijen dan dat je de schoorsteen zag roken'** had hij verkering aangeknoopt met een meisje uit de buurt: Alida Helena Dekker, zodat hij te voet op visite kon bij Alida om haar het hof te maken.

40. Raadhuis van Dussen aan de Sluis.

Op 20 april 1929 gingen Marinus en Alida op de fiets naar de Sluis in Dussen om aldaar op het gemeentehuis in ondertrouw te gaan. De Korn was toentertijd een zeer hechte gemeenschap, reden waarom er in het vroeg van de avond een groepje jongeren uit de buurt bij Marinus' thuis van hun vreugde over het voorgenomen huwelijk blij kwamen geven door het lossen van geweerschoten. Er werd er flink op los geknald, doch wat schetst de verbazing van de enthousiaste jongenlui? Het traditionele bruidsbier bleef achterwege.

41. Ketelmuziek aan de Korn.

Speelde krenterigheid de aanstaande bruidegom parten, koppigheid wellicht of was hij gewoonweg niet bijster gecharmeerd van deze traditie? Wie zal het zeggen? Marinus liet zich zelfs ontvallen dat hij **'ze dadelijk wel eens op een borrel azijn zou trakteren'**.

En dat moet een van de jonge schutters kennelijk gehoord hebben. Wat de poppen aan het dansen bracht. Veertien dagen lang, tijdens de gehele ondertrouwperiode, werd 's avonds bij Marinus thuis voor de deur een 'serenade' van ketelmuziek gebracht.

De trouwdag, woensdag 1 mei 1929, moest de kroon op het werk zetten. Met dezelfde instrumenten maar nu nog extra ondersteund door een grote fluitketel op een brandende kachel en onder voortdurend getrommel. Er werden eigen gemaakte liedjes gezongen op bekende wijsjes van Piet Hein en dergelijke. Bovendien was het fenomeen zo langzamerhand in heel het dorp bekend geworden, wat uiteraard voor de nodige toeloop van sensatiebeluste kijkers zorgde uit Dussen en Almkerk en zelfs uit Nieuwendijk.

42. Majoor Jacob Pieter de Kan

Het dreigde uit de hand gelopen, zodat de plaatselijke dienaar van Hermandad te hulp werd geroepen. Majoor rijksveldwachter Jacob Pieter de Kan, die

notabene pas één dag eerder, op 30 april 1929, was aangesteld in Dussen, moet niet geweten hebben wat hem overkwam. Niettemin greep hij krachtdadig in en zorgde dat de rust weerkeerde. Dit tot groot ongenoegen van de lawaaimakers die spijtig genoeg hun programma niet konden afwerken want 'ze hadden er nog heel wat op staan' wisten ze te melden.

Er waren echter ook medebewoners die begrip hadden voor het standpunt van Marinus Teuling en de tegen hem gerichte actie ten zeerste afkeurden en dat via een ingezonden brief in de regionale krant ook lieten blijken.

43. De Korn met links het huis van Marinus Teuling en Alida Dekker

Ondanks alle tumult en commotie, trouwde Marinus en Alida die dag en beloofde elkaar eeuwig trouw. Of dat er op hun bruiloftsfeest naar eveneens goed gebruik 'huilbier' werd geschonken voor de gasten of ook een borrel met azijn, vermeldde het krantenbericht niet.

Maar daarmee was het voorval voor Marinus nog geen verleden tijd. Hij kreeg na het voorgevallene ook een bijnaam opgespeld, die hij zijn leven lang met zich bleef meedragen. Wat heet, die bijnaam heeft hem zelfs overleefd.

'Teering en neering' in de Krekeldraai (1847-1986)

44. Inleiding over geschiedenis Café de Bocht

45. Ansichtkaarten van drankgelegenheden in Dussen

Over bier gesproken, Dussen kent een rijke geschiedenis wat betreft herbergen, koffiehuisen, bierhuizen etc. In de 19de eeuw waren er in de gemeente wel meer dan tachtig gelegenheden waar drank geschonken werd. De bekendste waren: Hotel van Beurden, Hotel de Zwaan en wat later De Koppelpaarden, alle drie aan De Sluis. Maar ook aan De Posthoorn aan de Putten bewaren we nog goede herinneringen.

Alleen De Koppelpaarden is thans nog in bedrijf. Toch is dat niet het oudste nog bestaande café van het dorp. Verrassend genoeg is dat Café De Bocht in de Krekeldraai, al heette het toen anders.

46. Detail van kadasterkaart uit 1820 met de Krekeldraai

De Krekeldraai is de bekende - voor sommigen ook wel beruchte bocht of draai in de Dorpsstraat ter hoogte van de stoep naar de Zuideveldlaan. De naam is waarschijnlijk afgeleid van de aldaar veel voorkomende krekels. Naar het schijnt maken ze dat typische tjirrp-geluid tijdens hun paringsritueel. Omdat dat geluid van de krekels er veelvuldig klonk werd er dus blijkbaar flink wat afgepaard.

47.Krekeldraai juist vóór café De Bocht, kinderrijke buurt.

Niet alleen door krekels overigens.

48.Huizen en winkels in de Krekeldraai

Rond 1820, stond er op de plek waar nu café De Bocht staat de woning van de weduwe van Dingeman Otjens, te weten Johanna Schroot. Johanna overleed in 1847 en het pand werd aangekocht door Adrianus en Francisca van Dijk, die kort daarvoor getrouwd waren.

Francisca van Dijk (1820-1894) uit Dussen was een dochter van Johannes (Jan) Cornelisse van Dijk, van de rooms-katholieke Van Dijk-tak in Dussen, en van Pieterella Gerritsen Lensvelt, een echt middenstandsgezin. Bij haar vader waren nogal wat bakkers in de familie maar zelf was hij kleermaker.

49.Advertenties van de winkel van Francisca van Dijk en Zoon

In 1846 was Francisca getrouwd met Adrianus van Dijk (1817-1854) uit Tilburg. Het aangekochte huisje werd afgebroken en in plaats daarvan werd een nieuw - maar vooral ook groter pand gerealiseerd waarin een winkel in Manufacturen, tevens Papier- en Boekhandel werd gesticht.

Wat de beweegredenen waren om een Papier- en Boekhandel te openen, blijft de vraag. In een klein dorp als Dussen zal er midden negentiende eeuw immers slechts een bescheiden vraag naar papier, boeken en aanverwante artikelen geweest zijn. Weldra zochten ze dan ook hun toevlucht in de verkoop van andere producten, zoals galanterieën, drogisterijartikelen en geneesmiddelen. Francisca zag zelfs handel in de verkoop van kleiaardappelen in Tilburg.

En in 1886 werd een toneeluitvoering verzorgd door de vereniging Polyhymnia bij de weduwe A. van Dijk, in het **koffiehuis!** Zo rond 1880 zal door Francisca in het pand in de Krekeldraai dus tevens een koffiehuis geopend zijn.

Het koffiehuis met winkel werd later voortgezet door hun zoon Johannes (Jan) Adrianus van Dijk (1854-1913), dit samen met zijn enige en inwonende zuster Johanna Petronella. De herberg kreeg toen ook een naam: Het Wapen van Noord-Brabant.

Jan van Dijk was geen type arbeider of ambachtsman maar moet meer gezien worden als een intellectueel uit het middenstandsmilieu. In het bevolkingsregister werd hij opgetekend als boekhandelaar en daarnaast als tapper en manufacturier, in die volgorde. Dat was kennelijk zoals de buitenwereld, in dit geval de ambtenaar, hem zag.

Het had er lang alle schijn van dat Jan ongehuwd zou blijven maar twee jaar na het overlijden van zijn moeder, koos hij alsnog eieren voor zijn geld en trouwde met de 45-jarige Margaretha Cornelia Coesel, dochter van een koekbakker uit Amsterdam.

Margaretha Coesel moet een opvallende verschijning geweest zijn in Dussen en dat niet louter en alleen door haar taalgebruik, modieuze kleding en stadse manieren. Afkomstig uit Amsterdam, het vak mode en kleding geleerd hebbende aan de Keizersgracht, zal zij daar ook in aanraking gekomen zijn met de betere stand van Amsterdam, wat haar persoonlijkheid mede gevormd zal hebben. Dan moet de verhuizing naar een plattelandsdorp in Brabant toch een behoorlijk grote overgang voor haar geweest zijn. Net als voor de Dussenaren, die haar vermoedelijk wel als 'Juffrouw Van Dijk' zullen hebben aangesproken.

50. Ansichtkaart van De Sluis (in kleur) uitgegeven door J.A. van Dijk-Coesel.

Men kon bij Van Dijk ook terecht voor allerlei drukwerk zoals bidprentjes en ansichtkaarten van Dussen. Zo nu en dan was er een publieke verkoping of veiling. Er werd ook gebiljart. In 1897 organiseerde Jan van Engelen er een biljartconcours. Prijswinnaars waren: Cornelis Akkermans, Adriaan van der Pluijm Pzn uit Hank, bakker Adriaan Pols en koopman Gerrit Wijtvliet

51. Hoofdkantoor Pietas Utrecht en advertentie Bruning & Muhren

Een reclame-uiting van Pietas rechts naast de centrale ingang doet vermoeden dat Van Dijk ook in verzekeringen deed.

De manufacturenafdeling was het domein van zijn echtgenote, die was tenslotte vier jaar bij een kleermaker in dienst geweest. Confectiekleding bestond nog niet, men was aangewezen op de kleermaker maar veel kleding werd zelf gemaakt en versteld.

De manufacturenwinkel zal vooral stoffen, wol en naaigaren en fournituren in het assortiment gehad hebben. Door de connecties van zijn echtgenote was er ook een stalendepot van Bruning & Muhren uit Amsterdam gevestigd dat bekend stond om zijn wollen japonstoffen van het merk Bruno met een eigen linnenfabriek in Veldhoven.

52. Advertentie van de openbare verkoop van het Wapen van Noord-Brabant.

Jan en zijn echtgenote overleden allebei kort voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Zijn inwonende zuster was al een paar jaar eerder, in 1909, gestorven. Gijsbertha Coesel, de inwonende zuster van zijn echtgenote, was bij testament in 1914 (Verberne) tot enig erfgenaam benoemd.

Door haar werd in april 1915 de herberg met boekhandel en winkel in manufacturen en galanterieën door notaris Rietra te koop gezet.

Ondanks een relatief laag inzet, meldden zich geen gegadigden en dus werd het onroerend goed door de eigenaresse uit de verkoop genomen.

Zodoende bleef Gijsbertha tot september 1918 samen met haar dienstbode Elisabeth Rijken in het pand wonen en heeft ze ook de winkel en het koffiehuis voortgezet. Drie jaar later, in 1918, was er wel serieuze interesse. De herberg met winkel werd aan Laurens Vermeulen overgedaan en bracht maar liefst 3.250 gulden op. Drie keer zoveel dan de oorspronkelijke inzet enkele jaren eerder.

Door de profijtelijke verkoop kon Gijsberta als een tamelijk gefortuneerde dame terugkeren naar haar geboorteregio. Op 65-jarige leeftijd vertrok ze naar familie in Den Haag; de dienstbode ging terug naar Raamsdonk.

53. Herberg Hartenaas aan de Korn ter hoogte van de Kalversteeg

Louwke Vermeulen (1868-1945) was een zoon van Johannes Vermeulen en Maria Schoenmakers. Zijn opa was Johannes Vermeulen de rijtuigverhuurder nabij de Krekeldraai en zijn vader landbouwer maar tevens uitbater van herberg Harten Aas ter hoogte van de Kalversteeg.

Louwke trouwde in 1908 met Adriana (Jaantje) de Hoogh, dochter van een schoenmaker uit Waspik. Ze woonden aan de Korn bij de vader van Louwke - zijn moeder was al in 1905 overleden - waar Jaantje zich bekommerde om de clientèle in de herberg. Louwke was schipper, net als twee jongere broers waarvan er een in 1909 in de Rijn verdronk.

Ook nadat hij het koffiehuis met winkel in de Krekeldraai had aangekocht, bleef hij aanvankelijk toch nog als schipper actief. Jaantje deed daar net als in Harten Aas het café en haar zus Mie bediende de klanten in de winkel. Dertig jaar lang bleven Louwke en Jaantje en Mie er de scepter zwaaien.

54. Ansichtkaart Wapen van Noord-Brabant, uitgever J.A. van Dijk-Coesel.

Op deze mooie oude ansichtkaart van de herberg Wapen van Noord-Brabant zie je rechts het café en links de winkel. Deze is gemaakt bij de verkoop van het pand in 1918 met de oude – en nieuwe eigenaar, personeel en buurtbewoners op de foto.

Louwke had niks met boeken, dus werd de boekhandel opgeheven en ook het assortiment manufacturen danig ingeperkt. In de winkel werd voortaan alleen nog wol, garen en sjet verkocht maar wel uitgebreid met speelgoed.

De gelagkamer was ook toneel voor lezingen (1919) van de locale afdeling van de Christelijke Land-, Tuin- en Zuivelarbeiders, of voor uitvoeringen door toneelvereniging de Gezelligheid (1928) maar ook voor de jaarlijkse kermis waarbij het lokaal na het traditionele matinee van de fanfare bij de Koppelpaarden altijd bomvol liep met feestgangers die nog een dansje wilde doen en een neutje wilden nuttigen.

55. Advertentie van de openbare verkoop van domeinen Munsterkerk.

Er werden ook openbare verkopen en publieke veilingen gehouden door de notaris waarvan de bekendste wel was die van de landerijen van de Heerlijkheid van Munsterkerk (Kasteel) in 1919. A.Z. Snoek kocht toen bij Louwke Vermeulen zijn boerderij Het Bad met landerijen in de Polder.

56. De hoedjesmode van de jaren twintig was ook in Dussen populair.

Louwke en Jaantje beleefden de ervaring en het optimisme van de jaren twintig maar ook de economische crises, de mobilisatie van 1939 en de Tweede Wereldoorlog brak uit; het waren moeilijke tijden. Het gemoedelijke dorpscafé met winkel in de Krekeldraai bleek echter een stabiele factor en doorstond deze turbulente tijden.

Na de bevrijding viel er zelfs een opvallende ervaring in activiteit te bespeuren. Café Vermeulen was er relatief gezien redelijk van afgekomen. Zodoende konden men de draad vrij snel weer oppakken.

Wel werd de winkel gesloten en de ruimte bij het café getrokken dat bij de heropening tevens een nieuwe naam kreeg: Café De Bocht.

Tal van vergaderingen en bijeenkomsten in het kader van de wederopbouw werden in Café De Bocht georganiseerd. Zelfs de voetballers van Dussense Boys genoten er na de oorlog onderdak.

Louwke, Jaantje en Mie zullen het er maar druk mee gehad hebben en ze waren tenslotte ook niet meer 'van de jongsten'. Louwke overleed in 1945.

57. Advertentie overname Café de Bocht door Aart en Cor Peeters.

In 1948 verscheen een advertentie waarin Aart Peeters aankondigde het beheer van Café De Bocht te hebben overgenomen. Op Tweede Paasdag werd alvast een dansavond georganiseerd.

Toch bleek het moeilijk om louter en alleen op basis van de omzet van het café de kost te verdienen en Aart moest weldra weer zijn oorspronkelijk beroep van los werkman opnemen. Aart en Cor hielden het dan ook slechts zo'n anderhalf jaar vol en gaven er toen de brui aan.

In augustus 1949 werd de zaak overgenomen door Johan Sagt en zijn vrouw Jo Leenhouts. Het café werd vooral door Jo gerund, Johan hield zijn vaste baan bij het ziekenfonds gewoon aan. Naast dorpscafé werd het een gelegenheid waar het verenigingsleven gastvrij ontvangen werd.

58. Hanenkraaien en dansorgel NICO.

De voetbalclub was een graag geziene gast en toen die in 1968 een eigen onderkomen betrokken kwam daar de carnavalsvereniging voor in de plaats; eerst De Dorstvlegels en later De Krekeldraaiers. Daarnaast was er biljartclub De Poedel thuis en later werd ook gastvrijheid geboden aan het Shantymoor Kantje Boord en het vrouwenkoor Uit Volle Borsten alsmede aan het Oranjecomité en de dartclub.

Een bijzonderheid en een trekpleister voor de liefhebbers was de plaatsing van een orgel, NICO genoemd naar een broer van Jo Leenhouts, groot liefhebber van orgelmuziek. Tot voor enige jaren (1996-2005) werden er ook jaarlijks hanenkraaiwedstrijden gehouden, die landelijk bekendheid genoten.

Ondertussen was de zaak op 1 september 1986 overgegaan naar hun dochter Joke Sagt en haar man Wim Eijkhout, die het pand flink verbouwd en ook vergroot hebben naar de eisen van deze tijd. Wat bleef was het orgel, de

verenigingen en de vertrouwde gastvrijheid en gemoedelijkheid van een dorpscafé.

59.Pauze, zie ook de mededelingen.

PAUZE

De touwslagerij aan de Molenkade (1836-2011)

60.Inleiding over touwslagerij in Dussen

61.Michiel de Ruijter als jongen aan het touwslagerswiel.

"In een blauwgeruiten kiel
Draaide hij aan 't groote wiel"

Dat zijn de beginregels van het bekende liedje over het leven van Michiel de Ruyter. Dit liedje vindt zijn oorsprong in Vlissingen alwaar Michiel de Ruyter als touwslagersjongen werkte.

De eerste touwslager in Dussen was Michiel of Magiel van der Velde(n) (1798-1846). Een toepasselijke voornaam voor een touwslager.

62.Scheepswerf en touwslagers uit Waspik.

Michiel van der Velden werkte in Waspik maar was afkomstig uit een touwslagersgeslacht uit Waalwijk-Drunen; ook zijn twee jaar jongere broer Andries oefende dat beroep uit, eveneens in Waspik. Daar was rond 1800 al een touwslagerij aanwezig en in 1842 zelfs meerderen.

Dat er in Waspik meerdere touwslagerijen waren, had te maken had met de aanwezigheid van maar liefst zes scheepswerven in het dorp en in het naburige Capelle; voor de tuigage van schepen was immers veel touw nodig. In 1898 werd echter de laatste touwslagerij van Waspik opgeheven.

Michiels jongere broer, Andries van der Velden, trouwde in 1828 met een meisje uit Waspik maar verhuisde naar Raamsdonk om daar zelfstandig een touwslagerij te beginnen.

Michiel zelf vond pas op latere leeftijd de ware, in 1834, hij was toen 36 jaar en werkte nog steeds als touwslagersknecht in Waspik. Zijn bruid was Goverdina Kemmeren uit het dorp. Ze kregen in totaal zes kinderen. Hun oudste zoon Hendrikus werd in 1835 nog in Waspik geboren maar het tweede kind, Petrus, werd in Dussen ter wereld gebracht, en wel in mei 1837.

Tijdens familiebezoek bij zijn broer Andries in Raamsdonk had hij geconstateerd dat 'eigen baas' zijn toch ook zo z'n voordelen had. Daarom rijpte bij Michiel het plan om ook voor zichzelf te beginnen. Echter in Waspik was daar weinig kans toe, gezien de reeds bestaande onderlinge concurrentie. Daar zat men niet te wachten op nog een touwslagersbedrijfje.

63. De Molenkade met molen en bakkerij Vingerhoets.

Van de uit Waspik afkomstige Peter Vingerhoets (1816-1861), die als bakker in Dussen werkte en woonde, had hij vernomen dat daar geen touwslagerij was terwijl er best wel emplooi voor aanwezig was. Bovendien stond Dussen in de eerste helft van de negentiende eeuw bekend om zijn vlascultuur. Er werd redelijk veel vlas verbouwd en verwerkt, wat voldoende grondstof opleverde voor de productie van touw.

Peter had hem uitgenodigd om eens poolshoogte komen nemen en nadat ze eerst een pot bier hadden gedronken in herberg De Zwaan aan de Sluis in Dussen, waren ze over de Molenstraat naar de bakkerij van Peter gewandeld. Daarbij was Michiel al de kade langs de Dussensche Gantel opgevallen, wat een uitstekende plek zou zijn voor een lijnbaan.

64. Het veer bij Klein Waspik over de Oude Maas naar Dussen.

Hij zegde op bij zijn patroon, nam met vrouw en kind het Klein Waspiksche veer naar Dussen, om een half uur later aan de Sluis in Dussen te arriveren. De lijnbaan werd opgezet aan de Molenkade, voorheen Molenstraat, en wel op de kade ten westen van de Dussensche Gantel.

65. Details van de eerste kadasterkaart met daarop de Molenkade.

De touw- of lijnbaan had een lengte van 100 meter en begon zo ongeveer tegenover de winkel/koperslagerij van Van Engelen en liep door tot de molen Het Zuideveld.

66. De Zandpad met huis van de touwslager en met teerhuisje op lijnbaan.

Vermoedelijk heeft Michiel huisvesting gevonden aan de Zandpad. De Zandpad lag eveneens ten westen van de Dussensche Gantel, vanaf De Sluis parallel aan de Molenkade, met in het verlengde de kade met daarop de touw- of lijnbaan.

Naast touwslaan stichtte Michiel ook een gezin in Dussen. Maar aan hun pril geluk kwam abrupt een eind. Michiel heeft zo'n tien jaar in Dussen gewerkt. In 1846 overleed hij. Zijn echtgenote zette de touwslagerij voort.

Na het overlijden van hun moeder, in 1860, zullen de twee zoons Hendrikus (1835-1880) en Antoni het bedrijf hebben overgenomen met Hendrikus als patroon.

Hendrikus trouwde maar liefst drie keer. Zijn eerste twee vrouwen stierven allebei in het kraambed. Hij bleef echter niet bij de pakken neerzitten en vond een nieuwe partner in de persoon van Adriana Sina van der Pluijm (1826-1907). Zij was weliswaar negen jaar ouder dan Hendrikus en had bovendien een voorkind Maria genaamd, maar was wel een financieel aantrekkelijke partner. Zij was namelijk de dochter van de niet onbemiddelde ouders Gerrit Johannis van der Pluijm en Maria van Honsewijk, wonend aan de Peerenboom.

In april 1880 gaf Hendrikus de geest, slechts 44 jaar oud. Omdat zijn weduwe de profijtelijke touwslagerij toch wilde blijven voortzetten, zat er niet veel anders op dan een touwslager aan te trekken.

67. Etten N.B. door Vincent van Gogh.

Die werd gevonden in de persoon van Josephus Reijnaars (1858-1931), een 21 jarige touwslagersleerling uit Etten.

Hij was er een generatiegenoot van schilder Vincent van Gogh (1853-1890). Vincents ouders woonden tussen 1875 en 1882 in Etten, wat destijds ook nog maar een klein dorp was. Vincent woonde toen wel in het buitenland maar Etten was voor hem toch de thuisbasis. De pastorie waarin zijn ouders woonden had ook een aanbouwtje, door Vincent de leerkamer genoemd, zijn atelier.

Joseph was in de leer bij een touwslagerij in Zevenbergen. Zijn vader en grootvader waren beiden kleermaker van beroep. Eigenlijk waren de Reijnaars dus een kleermakersgeslacht. Maar Joseph voelde zich niet bijster aangetrokken door zes dagen per week binnenshuis met naald en draad bezig te zijn; nee, hij was liever buiten 'in de weer'. Het touwslagerambacht was hem dan ook op het lijf geschreven.

68. Watersnoodramp van Nieuwkuijk in 1880.

Zo'n acht maanden nadat Joseph in Dussen als touwslager begonnen was, werd het Land van Heusden en Altena - rond Oudjaar 1880 - getroffen door een overstroming, beter bekend onder de naam De Ramp van Nieuwkuijk.

Het water zorgde ook aan de Molenkade voor de nodige problemen. In de Dussensche Gantel stond het water dermate hoog dat Joseph de werktuigen en gereedschappen op de lijnbaan - die naast de Dussensche Gantel lag - aan de knotwilgen langs de Gantel moest vastbinden om te voorkomen dat deze door het wassende water werden meegesleurd.

69. Ravage aan de Sluis na de grote dorpsbrand van 1892.

Nog maar nauwelijks bekomen van de watersnood, diende een nieuwe ramp zich aan: de grote dorpsbrand aan de Sluis in 1892.

De enorme vuurzee en paniek daarbij vertoond bleef bij Joseph voor altijd in het geheugen gegrift. De hitte tijdens de brand aan de Sluis was zo intens dat de luiken van de huizen aan de Zandpad, spontaan tot ontbranding kwamen. De bewoners, waaronder dus ook Joseph Reijnaars, wisten verdere brandschade te voorkomen door onverschrokken de brandende luiken van de ramen te rukken en deze in de Gantel te werpen.

In eerste instantie zal Joseph Reijnaars in Dussen in loondienst werkzaam geweest zijn, maar hij bleek wel zo slim om de vijf jaar oudere dochter (het voorkind Maria) van zijn werkgeefster het hof te maken en er twee jaar later ook mee in het huwelijksbootje te stappen.

Hun twee zoons Petrus en Adrianus werden ook touwslager, net als hun vader. Petrus trouwde met een Waspikse en verhuisde naar de geboorteplaats van zijn vrouw en werkte daar als touwslager. Adrianus bleef bij zijn vader werkzaam.

70. Fanfare Wilhelmina bij de oprichting in 1897.

Joseph en Maria woonden met hun kinderen ook achteraan de Zandpad. In januari 1903 was heel de buurt versierd en wapperde de vlag aan elk huis; ook bij Joseph de touwslager. Want hun burens Dries van Deursen en Jaan Jooren waren namelijk '25 halve jaarkringen geleden' in het huwelijksbootje gestapt. En dat moest gevierd worden vonden de buurtbewoners maar ook zijn vrienden van de fanfare.

Vanaf de oprichting van de 'muziek' had Dries immers ook trouw zijn brede rug in dienst gesteld voor de 'gewichtige' taak van het dragen van de grote trom. Een grote krentenmik, een mand vol flessen en een doos havanna's vielen hun ten deel. De feestelijkheden ontlokte een collegamuzikant de opmerking 'Nou Dries, 't valt elke dag zoo nie veur, mar 'k hoop toch, zoo nun keer of vijf te komen fillesteeren, mar wel aaltij meei deigenste dan!'

71. Janus aan het venten met zijn touwproducten.

De jongste zoon Janus Reijnaars (1890-1960) bleef dus in dienst bij zijn vader en toen deze uit de tijd raakte, heeft hij het bedrijf zelfstandig voortgezet. Hij was in 1928 getrouwd en evenals zijn voorgangers woonde Janus met zijn gezin achteraan de Zandpad, in het ouderlijk huis.

De handel in touw was toen nog een goed lopende negotie. Touw werd geleverd aan schippers maar vooral boeren waren goede klanten. Janus ging ook de boer op om zijn producten te slijten. Met paard en wagen volgeladen bezocht hij markten en klanten in de regio en aan de overkant van de Bergsche Maas, in de Langstraat, om het touw uit te venten.

Aanvankelijk ging tijdens de Tweede Wereldoorlog het bedrijf gewoon door. Janus draaide touw en verkocht het aan de boeren en aan andere klanten, terwijl zijn vrouw nog wat bijverdiende met haar winkeltje aan huis waar ze niet alleen touw maar ook levensmiddelen verkocht. Doch de nadagen van de oorlog waren ook ingrijpend voor de familie Reijnaars aan de Zandpad.

72. Evacuatie in november 1944.

Eind 1944 moesten ze evacueren en pas in juli 1945 konden ze weer terugkeren naar Dussen. Ze vonden hun huis aan de Zandpad compleet in puin. Ze hebben toen eerst in een schuur in Den Hoek tegenover Casa Cara gebivakkeerd en daarna in het commieshuis tegenover Hotel De Zwaan. Daarna kregen ze een noodwoning toegewezen aan de Molenkade.

73. Zicht op de Zandpad in 1947 parallel aan de Molenkade.

In 1947 kwam het huis van kleermaker Adrianus Langenberg te koop en Janus was er als de kippen bij om de vrijstaande woning over te nemen, waarna ze van de Zandpad naar de Molenkade verhuisden. Nou ja verhuizen, ze staken de Gantel en de straat over.

Janus Reijnaars werd als touwslager van Dussen opgevolgd door zijn enige zoon Sjefke (1931-). Met zes à zeven jaar draaide kleine Sjefke al aan het grote wiel op de lijnbaan van zijn vader. Dat grote wiel ging overigens tijdens de Tweede Wereldoorlog verloren, waarna hij het voortaan met een kleiner wiel moest doen.

74.Sjefke Reijnaars de laatste touwslager van Dussen.

Omdat de omzet in touw terugliep, keek Sjef echter uit naar een andere baan. Toen Dina Wijtvliet, die destijds als postkantoorhoudster in Dussen fungeerde, hem polste om postbode te worden, hoefde hij dan ook niet lang na te denken. Daarnaast bleef hij echter nog wel touw produceren en verkopen.

Met de naoorlogse wederopbouw en uitbreiding van Dussen werd op termijn de Dussensche Gantel gedempt en moest hij ook de lijnbaan opgeven. Hij draaide toen touw op een geïmproviseerd lijnbaantje achter op de plaats bij zijn woning.

Met deze derde generatie Reijnaars kwam een eind aan het ambacht van touwslager in Dussen. Het vertrouwde beeld van de ambachtsman met de ronsel, de dol en de ivoren marlpriem is vanaf 2011 nog slechts te aanschouwen op oude-ambachtmarkten of in het touwmuseum maar niet meer op de lijnbaan aan de Molenkade in Dussen.

Gevolgen graven van Bergsche Maas (1888-1892)

75.Inleiding over gevolgen graven Bergsche Maas

76.Ringdijkaanleg Overdiepsen polder voor eerste traject

Voor de aanleg van het eerste traject 'Holleke-Dussense gantel' werd de Overdiepse polder van een ringdijk voorzien

77.Bouw ketendorp aan de Loswal voor personeel

Personeel en leidinggevenden (600-800 personen) werden ondergebracht in een ketendorp aan de Loswal. Hier stonden ook werkplaatsen en smederijen. Maar ook in Dussen zelf werden veel panden voor korte of langere tijd verhuurd aan gravers of leidinggevenden die hun gezin meebrachten. Het betekende een bevolkingsexplosie van wel 25%. Ook de scholen puilden uit

door het extra aanbod van kinderen. Aan de andere kant leverden dat natuurlijk wel flink wat extra omzet op voor de middenstand.

78.Elevator met transportband voor grondverzet

Het is een mythe dat de Maas met de hand werd gegraven. Het meeste grondverzet gebeurde echter machinaal, zoals met deze elevator met transportband.

79.Excavateur of IJzeren Man voor rivierbedding

De rivierbedding werd gegraven met de Excavateur in de volksmond ook wel IJzeren man genoemd.

80.Stoombaggermachine zoals gebruikt bij Suez-kanaal

Waar deze niet kon worden ingezet, werd er gebaggerd met een stoombaggermachine.

81.Treintjes voor grondtransport

De vrijgekomen grond werd per trein naar de plaats van bestemming gevoerd.

82.Ondanks alle machines waren er toch ook veel handjes nodig

Ondanks alle beschikbare machines waren er ook best wel veel 'handjes' nodig.

83.Marechaussees om de orde te handhaven

Al dat werkvolk zocht na het werk en op de vrije zondag zijn vertier in het dorp. Daarbij liep het nogal eens uit de hand. De veldwachter kon het niet meer aan en er kwam een brigade marechaussees In Dussen om de orde op zaken te stellen; ze bleven overigens tot 1924.

84.Uitverkoop van ketendorp en ander materieel

In 1892 liepen de werkzaamheden in de buurt van Dussen op een einde. Het hele circus verhuisde in oostelijke richting. Het ketendorp aan de Loswal werd ontmanteld en grotendeels verkocht. De werkers trokken verder en de rust keerde weer in het dorp.

85.Problemen met vervuild drinkwater

Die rust werd verstoord omdat zich een fiks probleem aandiende in de vorm van slecht drinkwater. Door het wegvallen van eb en vloed werd het water in de Vloeisloot en De Dusse niet langer tweemaal daags verversd. Commissies werden opgericht, onderzoeken en enquêtes gehouden maar tot een oplossing leidde dit alles niet. Gevolg diverse tyfusuitbraken.

86.Aanleg van de zogenaamde 'waterleiding'

Een provisorische oplossing werd gevonden door een verbinding te maken tussen de Bergse Maas enerzijds, en het Kanaaltje, de Vloeisloot en De Dusse anderzijds. Maar daar had men wel ruim 10 jaren op moeten wachten

De reuring tijdens de graafwerkzaamheden weggeëbd, telde de middenstand zijn zegeningen en spaargeld. De dames De Wit hadden ondertussen hun Hotel De Zwaan laten afbreken en er een nagelnieuw herenhuis voor in de plaats gebouwd, waarin vermoedelijk nog wel getapt werd. Van Beurden renoveerde zijn hotel in de Dorpsstraat en liet aan de overkant een hoefstal met smederij optrekken. De gemeente was niet achter gebleven en had het eerste raadhuis aan de Sluis gerealiseerd. In Dussen Binnen verrees de een na de andere villa temidden van de fraaie boerenhofstedes.

In augustus 1892 sloeg echter het noodlot toe. De Sluis brandde tot de grond toe af. Enige jaren later werd een zekere J.H. Snijders als gemeentesecretaris benoemd.

Volksfeest met jubileum burgemeester Snijders (1921)

87.Inleiding over jubileum burgemeester Snijders

Vorige maand konden we in Dussen genieten van een kleurrijke carnavalsoptocht. Maar 100 jaar geleden trok er ook al een fraaie optocht door ons dorp. Doch, er was meer te doen die dag.....

88.Het gezin van burgemeester Snijders in Dussen

Gemeentesecretaris Snijders kwam niet in een gespreid bedje. Hij pakte de zaken echter goed aan en werd later tevens burgemeester. In november 1921 vierde hij zijn zilveren jubileum als gemeentesecretaris. Reeds lang van tevoren werden voorbereidingen getroffen om er mooi feest van te maken. Diverse comités werden opgericht, die om het hardst met elkaar wedijverden. Want de burgemeester was populair in de gemeente.

89. Historische personen te paard verzameld aan de Sluis

Dussen pakte flink uit op de bewuste dag. Zo was het raadhuis aan de Sluis prachtig versierd, onder meer met honderden lichtjes die 's avonds voor een feeërieke sfeer zorgden. Bij iedere woning in het dorp had men de vlag uitgestoken, al was de nationale driekleur bij sommigen wel wat klein uitgevallen. Op tal van plaatsen in het dorp waren feestbogen opgericht en tevens zou er een historische optocht een rondgang door het dorp maken.

De stoet die door het dorp trok was werkelijk overweldigend. Voorafgegaan door een heraut en geflankeerd door een klein leger van twaalf gardisten in kleurige uniformen en met vier commandanten zette een bonte verzameling van praalwagens, versierde fietsen, historische personen, indianen en cowboys, burgerwacht, wethouders en raadsleden, Erecomité en Feestcomité zich in beweging om de jubilaris met zijn familie af te halen bij zijn woning in de Achterstraat van het Binnen.

90. Legionair van het Gardes d'Honneur.

De gardisten waren legionairs van het zogenaamde Garde d'Honneur, oftewel de erewacht. Dit was een elitekorps van Napoleon dat was geformeerd uit zonen van gegoede huize. Ze moesten hun prachtige uniform, bewapening en verdere uitrusting destijds uit eigen middelen bekostigen.

Twee gardisten droegen een banderol, een lange vlag of rol papier met opschrift, de overige leden bewaakten de historische personen die onderdeel uitmaakten van de stoet.

91. Historische personen te paard gezamenlijk in beeld gebracht.

De historische personen te paard waren verkleed als Prins van Oranje en als Prins Maurits en Prins Frederik Hendrik met hun gevolg en pages. Graaf Van der Dussen van het kasteel was van de partij, en Koning Willem I en Willem II en Koningin Wilhelmina, maar ook Maarten van Rossum, de Gelderse plaaggeest wiens harnas in het kasteel van Dussen te zien was.

92. Standbeeld Hollandsche Maagd op de Nieuwe Markt in Rotterdam

Voorts was er de Hollandsche Maagd, het zinnebeeld van het Nederlandse gemenebest. Ze had een edel profiel, droeg een Romeins gewaad dat in brede

plooien tot op de grond viel en een helm met pluimen. Een beeld van haar staat op de Nieuwe Markt in Rotterdam en tot 1914 op de Dam in Amsterdam.

93. Gouverneur-generaal van Nederlands-Indië

Ook de Gouverneur Generaal van Djokjakarta, de hoogste gezagsdrager in Nederlands Indië, was van de partij omringd door javanen en inlanders.

94. Boeken van Louis Penning over Zuid-Afrikaanse Boerenoorlog

De stoet had zelfs een politiek tintje door de deelname van de generaals De Wet en Botha, die beiden naam en faam hadden gemaakt aan de zijde van de Boeren tijdens de Tweede Boerenkrijg in Zuid-Afrika en in Nederland op handen gedragen werden. Hun heldendaden waren door oud-dussenaar Louis Penning beschreven in een paar spannende boeken.

Veel 'ooh's en aah's' klonken er voor de fraai opgetuigde praalwagens van onder anderen de gebroeders De Wit die op ludieke wijze hun bierbottelarij aanprezen, de wagen van de klompenmakerij, met als absoluut hoogtepunt de wagen van Becker & Co, een zeesloep voorstellende en de wagen waarop Oud-Dussen werd verbeeld.

95. De praalwagen met bruidjes in het wit

De groep indianen, de laatste der Azteken, cowboys, leden van de burgerwacht, talloze versierde fietsen waaronder heel mooie creaties, een wagen met bruidjes in het wit en met oranjesjerp om en versierde koetsen met hoogwaardigheidsbekleders zoals wethouders, raadsleden, ere- en feestcomité, waarvan de laatste als schepenen verkleed waren, completeerden het geheel.

96. Villa van Snijders in de Achterstraat van het Binnen

Bij de uitbundig versierde woning van Snijders aangekomen nam deze met zijn familie plaats in een speciaal rijtuig waarna de stoet koers zette naar het kasteel. Daar werden ze met klaroengeschal ontvangen door torenwachters en werd de ophaalbrug neergelaten. Graaf Van der Dussen heette het gezelschap welkom om vervolgens met zijn gevolg zijn plaats in de optocht in te nemen. Van het kasteel ging het naar raadhuis.

97. De genodigden verzameld in de raadszaal

Daar had zich inmiddels in de raadszaal een flinke groep hoogwaardigheidsbekleders verzameld en werd de jubilaris toegesproken door wethouder Van Steen. Deze memoreerde zijn wijs bestuur en zijn toegankelijkheid voor ambtenaren en burgers.

98. De opening van de lijnbusdienst Gorinchem – Den Bosch

De aanleg van het elektriciteitsnet en van de waterleiding werden aangestipt als belangrijke voorzieningen die onder burgemeester Snijders tot stand gekomen waren. Maar ook zijn inzet voor het openbaar vervoer en voor de aanleg van een brug bij Keizersveer, werden geroemd.

99. De genodigden verzameld op het bordes van het Raadhuis aan de Sluis

Nadat de erewijn was rondgediend was het tijd voor een aubade door schoolkinderen welke door het gezelschap werd aangehoord vanaf het bordes. Het speciaal gecomponeerde feestlied werd luidkeels door de in grote getale aanwezigen burgers meegezongen.

100. Aubade door kinderen en een van de talrijke erebogen in het dorp

Daarna was het tijd voor een rondgang door het dorp waarbij er speciale aandacht was voor de talrijke erebogen. Alle buurten hadden hun beste beentje voorgezet.

101. Erebogen aan de Korn bij de Kalversteeg en bij de Boerendans

Maar ook de Korn had zijn best gedaan met een boog bij café Hartenaas ter hoogte van de Kalversteeg en wat verderop bij de Boerendans.

102. Erebogen bij de Oude Straat en in de Krekeldraai

103. Maar ook aan de Nieuwe Steeg

104. En in het Rommegat

105. Bal Champêtre

's-Avonds was er een fakkeloptocht en een Bal Champêtre – een historisch muziek- en dansfestijn in de openlucht – op de klanken van Fanfare Wilhelmina. Het was een drukte van belang aan de Sluis en iedereen genoot met volle teugen, niet in minst van de magnifieke lichtshow geproduceerd

vanaf het dak van het raadhuis. Het elektriciteitsnet in Dussen was pas enkele maanden eerder onder Snijders gerealiseerd.

‘Dat tot laat in de avond het feest werd voortgezet en het overal een gehos en gejubel was zoals nog zelden hier is gezien’ behoefde volgens de correspondent van de Echo van Zuiden geen betoog.

Tragiek van de raadhuisramp in mei 1945

106. Inleiding over de raadhuisramp in mei 1945

Verzet en illegaliteit

In 1941 werd in Dussen een lokale afdeling opgericht van de O.D. (Orde Dienst). Die overvielen distributiekantoren om bonkaarten voor de onderduikers te bemachtigen. Daarnaast ontstond een distributienetwerk voor het verspreiden van illegale bladen. Van het een kwam het ander en enkele leden van deze netwerken waagden zich aan meer actieve verzetsdaden zoals deelname aan acties van regionale knokploegen.

107. Vervalst persoonsbewijs voor onderduiker in Dussen

Rijkscommies, tevens lid van de gemeenteraad, Gerrit van Rijswijk, schuilnaam Den Dikken, werd ook lid van het verzet in Dussen. Mogelijk werd hij daarbij gestimuleerd door zijn Dussense collega bij de belastingdienst, Otto Adrianus Groeneveld, alias Ome Ot, die de leiding had over het verzet in het dorp. Hij werd vooral belast was met de distributie van bonkaarten en de levering van valse persoonsbewijzen die door H. de Voogd, schuilnaam Boris, uit Almkerk werden vervaardigd. Van Rijswijk werd later zelfs leider van de verzetsgroep Dussen.

108. Gemeenteraad en college van Dussen in 1939

Gerrit van Rijswijk (1893-1969) was in 1893 in Aalburg geboren als zoon van dagloner, arbeider Adam van Rijswijk en Teuntje Kamerman; het gezin telde zes kinderen. Gerrit bracht zijn jeugd door in Aalburg. In 1913, Gerrit was toen 20 jaar, verhuisde hij met zijn ouders naar Heusden waar ze een woning betrokken in de Wijksestraat.

109. Het oude politiebureau in de Dorpsstraat

Hij was oorspronkelijk visser maar zal in de avonduren gestudeerd hebben voor commies bij de belastingen. Vier jaar later kreeg hij een aanstelling als zodanig in Hoogeveen. In 1920 werd hij als commies ingeschreven in Meeuwen. Enkele maanden later trouwde hij met Pleuntje Bouman uit Genderen en een jaar later, in 1921, werd hun enige dochter Nellie geboren. In 1922 zijn ze van Meeuwen naar Dussen verhuisd. In Dussen woonden ze onder meer in het oude politiebureau in de Dorpsstraat tegenover de r.k.-jongensschool maar ook in het oude schoolhuis aan de Dussendijk.

Naast zijn baan als belastingcommies was Gerrit in Dussen ook actief in de gemeentepolitiek. In 1939 stond hij als aftredend raadslid eerste op Lijst 1 van de lokale politieke partij Gemeentebelangen nog voor prominenten zoals A. van Vugt en A.Z. Snoek en werd hij opnieuw verkozen.

110. Burgemeester Mol van Dussen

Burgemeester in oorlogstijd

Het college van B & W in Dussen werd in die tijd gevormd door burgermeester Mol en de wethouders Bastiaan G. Koekkoek, landbouwer uit de Muilkerk en Harrie van Daal, boekhouder bij de papierfabriek en wonende vooraan de Korn. Burgemeester Mol is tijdens de bezettingsjaren twee keer ondergedoken geweest. Zijn tweede onderduikperiode begon enige tijd voordat de algehele evacuatie van Dussen werd geboden. Hij zocht toen een veilig heenkomen in het reeds bevrijde zuiden. Hij verbleef vanaf eind 1944 in het aan de overzijde van de Bergse Maas gelegen Sprang. Hoe deze toch bepaald niet ongevaarlijke oversteek in zijn werk gegaan is, vermelden de archieven niet, maar vermoedelijk kreeg hij daarbij hulp van het lokale verzet en mogelijk dus ook van Gerrit van Rijswijk.

Het schip van burgemeester Mol

Hij bleef in Sprang niet lijdzaam de ontwikkelingen afwachten maar verleende actieve steun aan het initiatief om vanuit de reeds bevrijde Langstraatse gemeentes een steunorganisatie op te zetten voor het Land van Heusden en Altena. Hij werd zelfs tot voorzitter benoemd van de **stichting Zuid Helpt Noord** die in de maanden vóór de bevrijding geld maar vooral middelen inzamelde om direct ná de overgave door de Duitsers de zwaar getroffen bevolking in het Land van Heusden en Altena te kunnen helpen.

111. De Binnenhaven van Werkendam

Hierdoor konden al enkele dagen na de bevrijding twee schepen met ruim 180 ton levensmiddelen en 3.000 paar klompen vanuit de haven van Waspik koers zetten naar de haven van Werkendam.

Hier werden ze door de bevolking met enorm veel blijdschap en enthousiasme ingehaald. Er speelden zich ware bevrijdingstaferelen af daar op de Werkendamse kade. Dat aansprekende initiatief van deze hulpexpeditie bleef na de oorlog bij de inwoners van het Land van Heusden en Altena en zeker bij de geëvacueerde Dussenaren, nog lang in hun herinnering voortleven als *'het schip van burgemeester Mol'*.

Wrijving tussen Mol en Van Rijswijk

112. Britse militairen te zuiden van de Bergse Maas

In de herfst van 1944, toen burgemeester Mol nog in het bezette Dussen verbleef, kreeg deze bezoek van Gerrit van Rijswijk en twee van zijn kompanen. Die kwamen met het verzoek om 28 Engelse militairen, die in de Overdiepsche Polder tegenover de Loswal van Dussen ondergedoken zaten, in het kasteel van Dussen te mogen onderbrengen. De actie ging uiteindelijk niet door, omdat de commandant van de paratroepen om begrijpelijke redenen er de voorkeur aan gaf naar het bevrijde zuiden te trekken, anders dan in het nog bezette noorden te worden ondergebracht. Het enigszins aangedikte verslag dat na de oorlog over deze gebeurtenis werd opgesteld en waarvan Van Rijswijk waarschijnlijk de bron was, werd door burgemeester Mol enigszins genuanceerd.

Ontploffing raadhuis Dussen

Een van de meest dramatische gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog in Dussen was de ontploffing van het raadhuis, na de bevrijding op 22 mei 1945, waarbij vijf slachtoffers te betreuren vielen. Vrijwel alle Nederlandse kranten en bladen plaatsten een artikel over dit drama.

113. Van het raadhuis restte slecht een hoopje puin

Volgens de kranten had burgemeester Mol in gezelschap van twee leden der Binnenlandse Strijdkrachten het raadhuis geïnspecteerd of er van de archieven nog wat te redden viel en daarbij geconstateerd dat de kelder van het gebouw volgepropt was met munitie en pantservuisten. De twee jongemannen, die voor bewaking achterbleven, kregen opdracht zich niet in de kelder te begeven, daar dit hoogst gevaarlijk leek.

‘Blijkbaar hebben zij hun nieuwsgierigheid toch niet kunnen bedwingen en zijn ze in den kelder afgedaald, waarbij een trucmijn moet zijn ontploft. De gehele munitievoorraad is mede tot ontploffing gekomen en het raadhuis volkomen weggevaagd’, schreef de krant. Sommige kranten maakten het wel erg bont door boven het artikel de kop te plaatsen: 'Stoute kinderen verwoesten raadhuis van Dussen' (Het Vrije Dagblad) of 'Onvoorzichtigheid gestraft' (Het Vrije Volk).

114. Klaas Kroon was een van de slachtoffers

Onder de slachtoffers ook Klaas Kroon, een onderduiker sinds 1943 en afkomstig uit Hoog Blokland, tevens een collega-commies van Gerrit van Rijswijk. Hij had tijdens zijn onderduikperiode in Dussen verkering aangeknoopt met Nellie van Rijswijk, de enige dochter van Gerrit van Rijswijk. De toonzetting van het krantenbericht, waarvan burgemeester Mol als bron werd gezien, zette kwaad bloed bij Van Rijswijk. Het getuigde immers van weinig respect voor de slachtoffers en het werd ook gezien als een vorm van ‘je eigen straatje schoonvegen en afschuiven van verantwoordelijkheid’.

Die mening werd nog versterkt bij de met veel ceremonie omringde begrafenis van Klaas Kroon in Hoog-Blokland, waarbij de gemeente Dussen schitterde door afwezigheid en waardoor de familie Van Rijswijk zich nog meer gegriefd moet hebben gevoeld.

Verdachtmakingen

115. Nol v. Gennip ontvangt verzetshedenkingskruis van Prins Bernard

Na de oorlog werden er door Van Rijswijk verdachtmakingen geuit en vraagtekens geplaatst bij de rol van burgemeester Mol inzake diens medewerking aan de illegaliteit. Dat werd echter tegengesproken door verzetsman Nol van Gennip. Die prees juist de steun ondervonden van burgemeester Mol bij hun verzetsactiviteiten. Na de oorlog kreeg burgemeester Mol zelfs een dankbetuiging toegestuurd van de inlichtingendienst voor zijn werkzaamheden verricht als bemiddelaar tussen de verschillende adressen, waardoor hun geheim agent ‘Anton’ zijn gevaarlijke opdracht had kunnen volbrengen.

Niettemin ontstond door dit alles wrevel tussen burgemeester Mol en commies Van Rijswijk. Want toen na de bevrijding door diezelfde Gerrit van Rijswijk - ondertussen vertrokken uit Dussen - een onderzoek werd ingesteld naar het gedrag in bezettingstijd van de burgemeesters in het Land van

Heusden en Altena, maakte een verbolgen burgemeester Mol hiertegen bezwaar bij de commissaris der Koningin. En dan met name tegen de persoon in kwestie, die hij 'om meer dan één reden niet de juiste persoon achtte een dergelijk onderzoek te leiden'.

Archief burgemeester Mol

Het dossier over de Tweede Wereldoorlog aangelegd door burgemeester Mol en dat thans bewaard wordt in het streekarchief te Heusden ademt trouwens wel een beetje de sfeer van de baantjesjagerij die ná de oorlog in gang gezet werd door sommige verzetsmensen. Zij zagen daarin een beloning door de overheid voor hun overigens moedig gedrag en gevaarlijk werk geleverd tijdens de Duitse bezetting.

Oorlogsdossier Van Rijswijk

Gerrit van Rijswijk verbleef na de bevrijding op hun evacuatieadres in Sleeuwijk. Hij werd bestuurslid van de Stichting 40-45 en werd herkozen in het bestuur van de Vereniging voor Ziekenhuisverpleging in het Land van Heusden en Altena. Het gezin keerde echter niet meer terug naar Dussen; mogelijk vanwege de onenigheid met burgemeester Mol hoewel die in 1946 door zijn benoeming in Waalre al uit Dussen vertrokken was.

In 1956 ontving Gerrit van Rijswijk een lintje. Op 3 juli 1969 overleed hij in Utrecht.

Dochter Nellie vond een nieuwe liefde in de persoon van de heer Zwart uit Blaricum waarmee zij in september 1948 getrouwd is. Er werd binnen de familie niet veel over dit gevoelige onderwerp gesproken maar er zong wel een verhaal rond dat opa Van Rijswijk destijds nogal verbolgen was over het feit dat streekgenoten die met de Duitsers hadden samengewerkt daar na de oorlog geen consequenties van ondervonden.

'Opa Gerrit van Rijswijk' had flink wat documentatie (dagboeken e.d.) over die zogenaamde collaboratie of anderszins verzameld maar die heeft hij op een gegeven moment allemaal vernietigd om er maar een punt achter te zetten en omdat hij niet wilde dat deze stukken een eigen leven zouden gaan leiden zonder dat iemand ze in juiste context kon plaatsen.

Wederopbouw en uitbreiding (1945-1960)

116. Inleiding over de naoorlogse wederopbouw

117. *Verwoesting in Dussen Binnen 1945*

Dussen en haar inwoners werden in de laatste Oorlogswinter zwaar getroffen. Het dorp zelf lag na bevrijding in puin en veel inwoners waren hun hele hebben en houwen kwijt.

118. *Verwoesting aan de Sluis in 1945*

Daar kwam de emotionele schade geleden door de evacuatie nog bovenop en niet te vergeten de psychologische dreun van de naoorlogse ontplofing van het raadhuis aan de Sluis.

119. *Glasactie met fanfare Wilhelmina en Hulpactie Rode Kruis (HARK)*

Het is daarom des te opmerkelijker hoe snel Dussen zich weer herstelde. Direct nadat het dorp weer was vrijgegeven en de bewoners naar huis mochten werd het herstel ter hand genomen.

Woningen werden waar mogelijk provisorisch hersteld. Daarbij was de hulp geboden door Leidschendam (glasactie), Leerdam (hulpgoederen), Berkel (veeleveranties) en Langendijk (inrichting gemeentehuis) zeer welkom.

120. *Burgemeester Oderkerk ontvangt Rode Kruis bij Hotel De Zwaan*

Onder leiding van de nieuwe, jonge burgemeester Oderkerk werd de wederopbouw energiek ter hand genomen.

121. *Noodwoningen en noodkerk aan de Molenkade*

Er werden tal van noodwoningen gerealiseerd, vooral in de Voorste Hoek en langs de Molenkade, maar ook wel op andere plaatsen. Er kwam een noodkerk voor de rooms-katholieke parochie en voor de boeren werden noodstallen gebouwd.

122. *Noodstal in Dussen Binnen*

Tijdens deze eerste periode van herstel en wederopbouw, bestond de dienst werkverschaffing nog. Mensen die daar onder vielen - meest werkelozen - werden aan het werk gezet om bijvoorbeeld puin te ruimen of stenen af te bikken. Bij het puinruimen van het kasteel werden NSB'ers ingeschakeld waaronder de NSB-burgemeester van Werkendam.

123. *Kees Schellekens, architect voor de wederopbouw*

Vanuit Den Haag werden in Dussen twee kantoren voor de Wederopbouw en voor de Wederopbouw Boerderijen gevestigd. Kees Schellekens uit Dongen werd aangesteld als architect voor de wederopbouw, terwijl de bekende stedenbouwkundige Ir. Wieger Bruin werd gevraagd een plan te ontwerpen voor een nieuw Dussen.

124. *CdK Prof. Jan de Quay bij opening gerestaureerde Kasteel-Raadhuis*

Door de provincie werd driftig gelobbyd voor nieuwe werkgelegenheid om het wegvallen van de papierfabriek te compenseren.

De werkgelegenheid kreeg (medio 1949) een steuntje in de rug door de introductie van huisnijverheid door Tricolana uit Tilburg voor het maken van handschoenen. En Leen Koops startte met een compleet nieuwe plaatwerkerij in de Zuideveldlaan.

125. *Nieuwe bedrijven in Dussen*

Op termijn boden een aantal nieuw aangetrokken bedrijven meer soelaas, zoals: Hollandia aan Keizersveer, Schellevis Beton aan de Loswal, De WEK in het Rommegat, Studio Rex in de Munsterkerk, Atelier Ring in de Van Gendtstraat en later nog Blenzo Pantoffels in de oude meisjesschool in het Rommegat en Jéhamé Lederwaren in de Land en Tuinbouwschool in de Zuideveldlaan; het leverde zo'n 200-300 arbeidsplaatsen op.

Daarnaast ijverde De Quay ook voor verbetering van de infrastructuur om de regio uit haar isolement te halen.

126. *De drieling: Henk, Hans en Tonny Donkersloot*

Wat verder opvalt in deze periode van herstel is het grote optimisme door de inwoners van Dussen tentoongespreid. Dat uitte zich niet alleen in een geboorte-explosie in de jaren 1946 en 1947 en ook nog in de jaren daarna, zij het in wat mindere mate, maar ook door de stichting van tal van nieuwe verenigingen en standsorganisaties.

127. *Advertentiecollage van de middenstand in Dussen*

De lokale middenstand deelde deze positieve blik op de toekomst door de oprichting van een groot aantal nieuwe bedrijven en de bouw van nieuwe bedrijfs- en winkelpanden. De boerenstand deed daar niet voor onder en pleegde massaal nieuwbouw van bedrijfspanden om daarmee hun zwaar getroffen boerenbedrijven weer nieuw leven in te blazen.

De in juni 1946 benoemde nieuwe burgemeester A.J.A. Oderkerk (30 jaar) uit Oosterbeek werd de gangmaker van het nieuwe centrumplan voor Dussen. Het ontwerp van het centrumplan kwam van de tekentafel van de bekende architect-stedenbouwkundige Ir. Wieger Bruin (1898-1971).

Tegelijkertijd met het nieuwe centrumplan werd tevens een verkavelingscommissie ingesteld voor de agrarische sector uitgaande van een economisch verantwoorde bedrijfsgrootte van vijf hectare voor een boerenbedrijf en twee hectare voor een tuinbouwbedrijf.

128. Nieuwe centrumplan voor Dussen

Dat stedenbouwkundige Ir. Bruin niet de eerste de beste was, valt af te leiden uit het fraaie wederopbouw en uitbreidingsplan dat hij voor Dussen ontwierp. Besloten werd om de traditionele lintbebouwing van Muilkerk (langs het riviertje De Duse) en Munsterkerk (langs de dijk naar Almkerk) los te laten en te kiezen voor de realisatie van een compleet nieuw centrum maar dan binnendijs. Eind november 1946, in café Leemans, ontvouwde Ir. Bruin zijn plannen.

129. Wilhelminastraat en wielrennen in Zuideveldlaan

De nieuwe kern van het dorp was voorzien tussen de Dorpsstraat, Molenkade en een nieuw aan te leggen straat: de Wilhelminastraat. Aan de westzijde werd de nieuwe kern begrensd door de Zuideveldlaan, een geheel nieuwe straat vanaf de Krekeldraai in noordelijke richting aansluitend op de Voorste Hoek.

De plaats van het nieuwe centrum betrof weliswaar grond van mindere kwaliteit maar bodemkundig onderzoek had uitgewezen dat de omgeving toch geschikt was voor bebouwing mits men maar voldoende aandacht schonk aan de fundering.

Dokter Van Vuure stelde voor om bij de opzet van een nieuwe kern het kasteel meer centraal te stellen en wethouder A.Z. Snoek opperde het idee om de dorpskern van Dussen in haar geheel meer te doen opschuiven naar het westen zodat deze op termijn zou kunnen samensmelten met de kern van Hank tot een groter geheel. Homerisch gelach was zijn deel.

130. Verzamelansicht met o.a. Vrijheidsplein

Aan de zuidoostkant was een brinkachtig dorpsplein gepland: het Vrijheidsplein, met daaromheen winkels en openbare gebouwen. Hier was een

nieuwe r.k.-kerk voorzien met kerkhof en processietuin en met bijgebouwen zoals: een pastorie, parochiehuis en zelfs een nieuw klooster.

131. Nieuwe Hervormde Kerk in de Zuideveldlaan

De redelijk revolutionaire plannen stuitten echter ook op de nodige weerstand. Zo had de hervormde gemeenschap in juni 1947 aanvankelijk nog het plan om hun historische kerk in Dussen Binnen herbouwen.

132. De nieuwe r.k.-kerk met pastorie aan het Vrijheidsplein

Ook de rooms-katholieke gemeenschap voelde niets voor sloop van hun mooie kerk aan De Sluis maar wilde - net als in Hank - dat het gebouw werd hersteld.

133. Het noordelijk deel van de Molenkade

De Molenkade werd eveneens in de nieuwe centrumplannen betrokken. Het noordelijk deel van de Gantel vanaf De Dusse tot aan het Middeltje werd gedempt en in 1947 werd als eerste een gloednieuwe ambtswoning voor de burgemeester gebouwd. Later volgden meer herenhuizen voor de bestuurlijke laag, eventueel voorzien van praktijkruimtes, zoals voor: het hoofd van de regionale vleeskeuringsdienst, gemeentesecretaris, notaris en boerenleenbank.

134. Het zuidelijk deel van de Molenkade met winkels

Het zuidelijk deel van Molenkade, ten oosten van het nieuwe Vrijheidsplein, kreeg net als het plein een winkelfunctie toebedeeld.

Tot de aanleg van het r.-k.-kerkhof en pastorietaan bleven de Zandpad, de Gantel en de lijnbaan van touwslager Sjef Reijnaars, ten oosten langs het zuidelijk deel van de Molenkade, nog intact. Tijdens fase II van de wederopbouw zouden ook deze restanten historie van Dussen het loodje leggen.

135. Fase II Uitbreiding Noord met publieke voorzieningen.

Op termijn werd verdere uitbreiding (Fase II Uitbreiding Noord) voorzien ten noorden van het Middeltje en ten zuiden van De Dusse. Het hart van deze uitbreiding werd gevormd door de Heren van Brechtlaan en de Van der Dussenlaan.

136. Fase II Uitbreiding Noord met nieuwe straten en -voorzieningen.

De wijds uitlopende Van der Dussenlaan, die plaats zou bieden aan nog meer publieke gebouwen en scholen, gaf vanuit het dorpshart (Vrijheidsplein) bovendien een fraai uitzicht op de landschappelijke schoonheid van het riviertje De Duse en de open ruimte van het Noordeveld.

137. De betonbaan gerealiseerd circa 1965.

En passant werd ook het wegennet aanzienlijk verbeterd. De aanleg van onder meer de nieuwe provinciale weg van Aalburg naar Hank in 1965 vormde een belangrijke ontsluiting voor Dussen. Maar ook bijvoorbeeld de brug bij Gorinchem enkele jaren daarvoor.

138. Nieuwe Wilhelminastraat, Munsterkerk, Vrijheidsplein, Zuideveldlaan.

Inmiddels zestig jaar verder, is dat nieuwe naoorlogse centrum van Dussen compleet op de schop gegaan. De Zuideveldlaan kreeg een facelift. De Wilhelminastraat heeft een alleszins chiquer uitstraling gekregen en de Munsterkerk werd totaal vernieuwd. In de Van der Dussenlaan maakten de scholen en andere publieke gebouwen plaats voor woningen en appartementen. De Molenkade staat met de bouwplannen van Ballegooyen Modes aan de vooravond van een ingrijpende verandering. Het lot van de rooms-katholieke kerk blijft ongewis.

139. Nieuw centrum 2.0 van Dussen met brede school, sportzaal en MFA

De grootste metamorfose onderging het Vrijheidplein waarvan wethouder Peter van de Ven altijd heeft beweerd dat het Dussen mooier zou maken en waarbij we thans vrij naar Boudewijn de Groot's 'Mijnheer de President' kunnen concluderen 'hij heeft toch gelijk gehad'.

140. Einde. Boekjes hier te koop.